

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК «ГЛУХІВ»

ЦЕНТР ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВА
Національної академії наук України і
Українського товариства охорони пам'яток історії та культури

ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Олександра Довженка

СІВЕРЩИНА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Наукове видання

Випуск 10

Видається з 2008 року

Глухів – Київ
Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК
2017

Рекомендовано до друку:

Ученою радою Національного заповідника «Глухів»
(протокол № 2 від 12.04.2017 р.)

Вченою радою Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПІК
(протокол № 4 від 25.04.2017 р.)

Вченою радою Глухівського національного педуніверситету ім. О. Довженка
(протокол № 10 від 29.03 2017 р.)

Редакційна колегія:

О.Д. Савицький (голова), О.М. Титова (заступник голови), В.І. Абакумова,
Л.М. Бесов, С.І. Білокінь, Л.О. Гріффен, С.Ю. Зозуля, Г.Д. Казьмирчук, Ю.О. Коваленко,
О.І. Курок, І.В. Мошик, М.П. Недюха, Ю.О. Нікітін, С.І. Посохов, К.М. Тищенко,
С.П. Жукова (відповідальний секретар)

Адреса редакції:

41400, м. Глухів Сумської обл., вул. Шевченка, 30, тел./факс +380-5444-23557
e-mail: dikz@ukr.net

Адреса розміщення електронної версії видання в мережі Інтернет

<http://nz-hlukhiv.com.ua>

Видання зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21939–11839ПР від 31.03.2016 р.)

Збірник наукових праць «Сіверщина в історії України»
внесений до переліку фахових видань з історичних наук
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.05.2016 р. № 515)

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО ТА ПАМ'ЯТКООХОРОННА СПРАВА

Вечерський В.В. Теоретичні основи дослідження архітектури Гетьманщини	7
Савицький О.Д. Історія дослідження пам'яток культурної спадщини м. Глухова (середина XIX–XX ст.)	10
Харковенко Р.В. Аналіз облікової документації на об'єкти культурної спадщини міста Глухова та Глухівського району Сумської області	15
Горькова А.О. Бичковська Г.М. Регіональні особливості охорони історико-культурної спадщини у дослідженнях Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПІК	18
Сенченко Н.М. Охорона церковних пам'яток в Україні (перша половина XVIII ст.)	25
Чередниченко А.М. Обставини створення Києво-Печерського заповідника, перша половина 1920-х рр.	27
Вечерська О.В. Організація моніторингу пам'яток Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника	30
Черевко І.А. Проблеми збереження підземних сакральних пам'яток (на прикладі печерних комплексів Києво-Печерської лаври)	34
Абрамова І.В. Реконструкція печей XVIII ст. в Будинку митрополита Софії Київської	37
Mezentse V.I., Sytyi Yu.M., Kovalenko Yu.O. Brief report on the archaeological findings at Baturyn in 2016	42
Подлевський С.В. Комплекс графіті в нартексі Успенського собору в Чернігові	47
Травкіна О.І. Історія будинку Чернігівського колегіуму: від спорудження до сьогодення	53
Литовченко О.Л. Пам'ятки архітектури Чернігова у художньому фільмі «Родина Коцюбинських»	56
Зозуля С.Ю., Морозов О.С. Втрачені пам'ятки Ніжина – споруди міського та грецького магістратів	59
Кедун І.С., Прудько В.О. Археологічні експерименти на базі центру експериментальної археології НКМ ім. І.Г. Спаського та НДУ ім. М. Гоголя	67
Діденко Я.Л., Абашіна Л.О. Історико-архітектурний комплекс «Резиденція Б. Хмельницького»: історія створення та перспективи	70
Жуковський М.П. Культурна спадщина козацької доби села Покровського Нікопольського району Дніпропетровської області	72
Кулик А.А. З історії с. Глазове Шосткинського району Сумської області	81
Шишкіна Ю.А. З історії єврейського молитовного дому у Глухові	83
Мірошниченко О.М. Нові знахідки меморіальних пам'яток XIX – початку XX ст. на Вознесенському кладовищі міста Глухова	86
Міллер Н.В. Таємниці кулішевознавства (З нагоди 120-ї річниці від дня смерті П.О. Куліша)	89

РОЗДІЛ II. ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА ДАВНІХ ЧАСІВ І СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Ольговський С.Я. Скіфсько-античні торговельні відносини у Північному Причорномор'ї в архаїчний час	92
Троцька В.І. Історія дослідження глиняного посуду киево-руської доби на території України	96

РОЗДІЛ III. ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКА ДОБА ТА ГЕТЬМАНЩИНА

Перепелиця А.І. Курінь гетьманської варті в резиденції Б. Хмельницького у Чигирині (1648–1678 рр.)	101
Лебедева Ю.О. Українська держава гетьмана Богдана Хмельницького в контексті сучасного державотворення	104
Kowalczyk Rafał Wiktor Ku wolności. polska i ukraińska droga do niezależnego bytu państwowego i wzajemna koegzystencja w okresie prymatu rosjі carskiej	110
Степенькін С.Ю. Ніжинський полковник Василь Золотаренко	117
Железко К.А. Ніжинська фортеця за воєводства Семена Шаховського 1659–1663 рр.	120
Мамалага В.В. Спроба локалізації місця проведення Коломацької ради 1687 р.	123
Лесик Л.В. Земельні володіння Ніжинського міського магістрату XVII–XVIII ст.	126
Токарєв С.А. Глухівський сотенний старшина Федір Омелянович	128
Щербина С.В. Ковальські цехи Північного Лівобережжя у другій половині XVII–XVIII ст.	131
Хармак М.М. Ткацьке ремесло Батурина XVII–XVIII ст.	135
Карась А.В. Підземний хід Крелевецької фортеці	137
Мицик Ю.А., Тарасенко І.Ю. Матеріали фонду 148 ЦДІА України у Києві як джерело з історії Пустинно-Харалампіївського Гамаліївського монастиря XVIII ст.	140

Мезенцев В.І. Керамічні розетки з декору палацу І. Мазепи в Батурині: комп'ютерні реконструкції та київські аналогії	148
Луняк Є.М. Чернігово-Сіверщина в роки Північної війни (за свідченнями французьких сучасників)	160
Філіпова Г.В. «Українська ревізія» князя О.Д. Меншикова 1720 р.	165
Міден Е.Л. Справа про підтвердження дворянства генерального обозного Війська Запорозького Якова Юхимовича Лизогуба	169
Юрченко С.Б. Створення іконостаса глухівської Миколаївської церкви у 1752–1753 роках	172
Калашник Є.С. Повсякденне життя села першої половини XVIII ст. (село Комарівка Полтавського полку у свідченнях 1731 р. про татарський набіг)	185
Казіміров Д.В. Соціальна структура та демографічна характеристика населення м. Мени в середині XVIII ст.	195
Солдатова К.О. Структура населення с. Тростянки Батуринської сотні Ніжинського полку в другій половині XVIII ст. (за матеріалами сповідних книг 1763 року)	200
Железко Р.А. Рум'янцівський перепис 1765–1767 рр. у Сиволожі: «вовчі зуби і лисячий хвіст Російської імперії»	205
Саєнко Н.А. Старшинські і козацькі домогосподарства у соціальній топографії Батурина другої половини XVIII ст. (За матеріалами Румянцевського опису)	208
Коваленко Ю.О. Гетьманські будинки Глухова	212
Карманов Ю.О. Стан Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря напередодні секуляризації земель 1786 р.	219
Заїка О.Я. Мистецькі та меценатські зв'язки представників родини Розумовських з європейськими музикантами XVIII – початку XIX ст.	225

РОЗДІЛ ІV. НОВА ІСТОРІЯ

Лейберов С.О. «Два ружья да шпага крабинерная старого манеру...» – як і чим озброювалося земське ополчення Ніжинського повіту в 1806–1807 роках	229
Маслійчук В.Л. 1812 рік та освітні процеси в Чернігівській губернії	232
Барабаш Н.О. Панська садиба Полошки за споминами М.А. Маркевича	235
Шевель А.О. Внесок Миколи Андрійовича Маркевича в культурний розвиток України	238
Будзар М.М. Смерть та інші негаразди: сторінки сімейної історії у листах Миколи Маркевича до Павла Ґалагана 1832 року	241
Іванченко Л.А. Внесок В.В. Кочубея (1825–1879) в культурний та промисловий розвиток села/містечка Дубовичі	245
Терещенко О.А. Народження позашлюбних дітей у селах Чернігівщини в першій половині XIX ст. (статистичний аспект)	247
Кужельна О.В. Бебі-бум по-клишківські: сторінки історії села Клишки Кролевецького повіту Чернігівської губернії та дослідження щодо вікового та соціального стану місцевого населення другої половини XIX ст.	250
Галь Б.О. Організація окремої поліції в містах лівобережних губерній (1858–1863)	255
Крупенко О.В. Деякі аспекти дорадянської історіографії про соціально-економічний розвиток Чернігівської губернії кінця XIX – початку XX ст.	263
Прудько В.О. Соціально-економічне становище і громадське життя Ніжинського повіту на початку XX ст.	266
Крупенко О.В., Солодка К.Ю. Діяльність Павла Кушакевича на посаді очільника Ніжинської міської думи	272
Рахно О.Я. Земська діяльність Г.Н. Вовка-Карачевського	275
Дмитренко Н.М. Ніжинська міська управа: розквартирування та життєзабезпечення військових частин (остання чверть XIX – початок XX ст.)	278
Крупенко О.В., Сиволожська К.Ю. Розвиток банківської справи на Чернігівщині в другій половині XIX – на початку XX ст.	282
Назарова В.В. Историческое, ландшафтное и экономическое описание имений Заруцкое, Белокопытово, Наумовка и усадебного комплекса «Заруцкое» Глуховского уезда Черниговской губернии	285
Нікітін В.Г., Терех М.І. «Земский врач» – одна з перших в Україні медичних газет	292
Блакитний М.М. Списки церковнослужбовців Глухівського, Конотопського і Кролевецького повітів Чернігівської губернії на 1861 р. (Матеріали часопису «Черниговские епархиальные известия»)	295
Орлов В.М. Відроджене видання «Краснзнавство» як історіографічне джерело з історії релігії та церкви в Україні упродовж XIX – першої третини XX ст. у контексті регіоналістичних студій	299

Ребенок В.В. Польські історичні стародруки XIX – початку XX ст. у Ніжинському державному університеті ім. Миколи Гоголя	302
Онопрієнко О.В. «Чернігівські єпархіальні відомості» як джерело вивчення історії Глухівщини	306
Рига Д.В. Нарис з історії маловідомого пансіону при Чернігівській класичній чоловічій гімназії (друга половина XIX – перша половина XX ст.)	307
Крижанівський В.М. Історія в системі навчальних дисциплін Глухівського учительського інституту (1874–1914 рр.)	310
Попружна А.В. Поховальна культура козацької старшини у працях українських істориків другої половини XIX – початку XX ст.	313
Мельник М.О. Становлення та розвиток Петровської школи садових працівників у Глухівському повіті на початку XX ст.	315
Мірошниченко Н.О. Особистості та чинники, що вплинули на формування світогляду Миколи Миколайовича Неплюєва	320
Зворський С.Л. Глухівчанин Дмитро Колоніус і його програма вивчення українського читача (1907 р.)	324
Снагощенко В.В. Освітня діяльність педагогічного музею Глухівського учительського інституту на початку XX століття	327
Шара Л.М. Соціальні видатки у бюджеті міського самоврядування Чернігова 1905–1907 рр.	332
Гриценко А.П. Столипінська аграрна реформа початку XX століття на Глухівщині: регіональний аспект	334
Рожкова Л.І. Військовополонені армій Центральних держав у роки Першої світової війни (на матеріалах Сумщини)	337
Гринь П.С. Ніжинське повітове земство в роки I Світової війни (1914–1917 р.)	342
Кириєвський В.Д., Земанек А.О. Шостка 1917. Між революцією і переворотом	344
Демиденко Н.М. Діяльність Миколи Прокоповича Василенка (1866–1935) на посаді міністра народної освіти та мистецтва за доби Гетьманату	350
Потапенко М.В. Вибори до Глухівської єврейської общинної ради в 1918 р.	354
Костенко С.В. Селяни в умовах Української революції 1917–1921 років	356
Протоіерей Александр Чурочкин Сеймские мельницы на окраине Путивля – забытый уголок старой Глинской пустыни	360
Мошик І.В. Українська Автокефальна Православна Церква у Глухові у 20-ті – 30-ті роки XX ст.	364
Луговик Т.В. «Меня ликвидировали, конечно, из-за Д.М., которого я любила и люблю!» (судово-слідча справа Є.Ю. Спаської з архівного зібрання ЦДАГО)	369
Рой С.В. Науково-педагогічна діяльність М.Н. Петровського у Ніжинській вищій школі: до історіографії питання	372
Казимір В.А. Особливості висвітлення життя та діяльності Василя Дубровського в історіографії	375
Горох М.В. Роменська крамниця «Торгсин» (1932–1935 рр.)	377
Герасько М.О. Традиційне дозвілля молоді Батурищини у XX ст.	385
Горова А.О. Батурин в умовах німецької окупації через призму повсякденного життя батуринців	389
Виноградов С.В. Повсякденність селянства Чернігівщини на початковому етапі німецької окупації (вересень 1941 – лютий 1942 рр.)	394
Заїка В.В. Глухів. Окупація (з приватних записів В.М. Заїки 1943 р.)	397
Гаврилов В.М. Дитячі контингенти без батьківського піклування Сумської та Чернігівської областей першого післяокупаційного десятиріччя	401
Страшко Є.М., Донець А.О. Матеріально-побутові умови повсякденного життя містян Ніжина періоду хрущовської лібералізації (1953–1964 рр.)	403
Южно Ф.А. Закриття православних монастирів радянською владою в Чернігівській області у 1945–1962 рр.	406
Тарасенко І.Ю. З листування митрополита Іларіона (Огієнка) та Є. Онацького	410
Гирич Я.М. Листування С. Сергеева-Ценського з директором Глухівського учительського інституту Г. Сапітоном	412
Петриченко В.А. Розсекречення документів Національного архівного фонду у партійних архівах України у 1956–1957 роках	417
Пістоленко І.О. Ю.В. Кондратюк (О.Г. Шаргей). З досліджень проблеми встановлення та повернення до історії науки і техніки справжнього імені вченого (до 120-річчя від дня народження)	419
Чечель Ж.А. Наукові студії Юрія Лашука в культурній керамології України 1955–1985 рр.	422
Ликова О.Г. Керамологічні студії Юрія Лашука (1986–2000)	423
Салтан Н.М. Етнографічна спадщина менського краєзнавця Дмитра Панасовича Калібаби	427

РОЗДІЛ V. МУЗЕЙНА СПРАВА

Товстоляк Н.М. Музей українських старожитностей В. Тарновського наприкінці 50-х – на початку 70-х рр. ХІХ ст.	432
Яненко А.С. Київське музейництво на шпальтах радянських газет 1930-х – початку 1940-х рр.	435
Ванжула О.М. Роль Чернігівського Спасо-Преображенського собору в музейній комунікації 60–90-х рр. ХХ ст. ...	447
Березова С.А., Терещук О.М. Меморіальні пам’ятки родини Полуботків у колекції НМІУ	450
Зайка Н.Л. «Кролевецькі» рушники кінця ХІХ – початку ХХ ст. в експозиції Музею українського рушника Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»	454
Старченко В.І., Сулима О.С. Збірка поясів Данила Щербаківського у колекції Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського	460
Калінович О.І., Шкіра Л.М. Жіночі пояси (крайки) Чернігівщини у фондовому зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»	464
Жам О.М., Шакула В.М. Солом’яні ємкості ХІХ – початку ХХ ст. із Чернігівщини в зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»	466
Кондратенко Н.Г. Постать Івана Українця у контексті діяльності Миргородської художньо-промислової школи імені М.В. Гоголя (за матеріалами з колекції Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського)	471
Ткаченко В.М. Книжкова графіка Григорія Гавриленка в зібранні Сумського художнього музею імені Н. Онацького та приватної колекції (до 90-річчя від дня народження Г.І. Гавриленка (1927–1984) ...	474
Ревега Н.М. Музейні предмети із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» з села Обуховичі Іванківського району Київської області	479
Ткаченко В.М. Роль музеїв України в збереженні та популяризації мистецтва писанки у кінці ХХ – на початку ХХІ ст.	483
Стахурська А.В. Роль і місце ляльки-мотанки в музейних експозиціях України	486
Ревега В.В. Поштові марки, присвячені життю і творчості Т.Г. Шевченка, із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»	490
Федевич Л.К. Інтерпретація орнаментів Сіверщини у різьбленому дереві Ігоря Білевича	493
Кухарєва Н.М. Музей Заповіту Т.Г. Шевченка у національному соціокультурному контексті	498
Трошинська О.І., Діденко Я.Л. Музей і діти: з досвіду науково-освітньої роботи Національного історико-культурного заповідника «Чигирин»	502
АВТОРИ	506

j